

SLADJANA VUJOVIĆ

Zakaj sem se odločila režirati Flisarjevo dramo *Jutri bo lepše* za Barons Court Theatre v Londonu? Ker me je navdušila že ob prvem branju. Kot vse dobre drame govori o stvareh, ki zanimajo vsakogar, njena tema je univerzalna. Všeč mi je bil humor, pa tudi zgodba in liki. Še bolj pa dejstvo, da drama ne ponuja enostavnih rešitev za življenjske dileme, ampak postavlja vprašanja ter vzpodbuja gledalce, da poiščejo svoje odgovore. V mnogih pogledih je *Jutri bo lepše* za režiserja drama, o kakršni sanja – ima jasno definirano vsebino, hkrati pa mu daje svobodo, da raziskuje. Njen izziv je intelektualen in hkrati emocionalen, in to je bila za vse vpletene največja stimulacija. Spominjam se, da so bile vaje polne razvnetih pogovorov, odkrivanj, dobronamernih preprirov in tudi smeha, ko smo od prizora do prizora oživljali Flisarjev humor. Seveda je bila moja naloga, da dramo pri postavitvi na britanski oder “prevedem” za londonsko občinstvo na tak način, da bo gledalce razveselila, ne zmedla, da se jih bo dotaknila in jim omogočila, da ugledajo znane stvari v novi luči.

Največji potencialni problem je predstavljala metaforična vsebina drame oziroma vprašanje, kako se lotiti “velikih tem”. V Angliji obstaja splošno sprejeto in redko kdaj pod vprašaj postavljeno mnenje, da so drame iz srednje in vzhodne Evrope mračne, težavne, obremenjene z iskanjem smisla, in da je ob njih težko uživati. Tej percepciji sem skušala z režijo kljubovati. Dobra drama je po definiciji dojemljiva v najrazličnejših kulturah in prestopa tako časovne kot geografske meje, saj so temeljni človeški problemi povsod enaki. Tisti vidiki Flisarjeve drame, ki so se zdeli bolj slovenski ali srednjeevropski kot britanski, pa so mi dali priložnost, da obe kulturi po svojih skromnih močeh nekoliko zblížam.

V tekstu nisem spreminjala ničesar, kar bi lahko spremenilo sporočilo drame. Kar zadeva reinterpretacijo, pa je jasno, da vsak režiser, ki to zmore, pri novi postavitvi interpretira dramo na novo. Sama skušam to storiti tako, da tekst

približam občinstvu. Ne zdi se mi dobro, če je režiserjeva roka preveč očitna, nikoli ne razmišljam: Kako bi lahko zrežirala to igro, da bi me opazili kot režiserja? Kot režiserka imam eno samo preferenco, pri tej pa dosledno vztrajam. Hočem, da gledalci zapustijo dvorano prepričani, da so videli pomenljivo in privlačno predstavo. Nočem, da med gledanjem razmišljajo, hočem, da samo čutijo in se odzivajo. Če to dosežem, vem, da bodo o drami razmišljali, ko zapustijo dvorano.

Edine spremembe, ki se jih spomnim, so bile okrajšave določenih delov teksta, predvsem tistih, za katere se mi je zdelo, da bi jih britansko občinstvo laže dojelo v bolj zgoščeni obliki. Anglosaška mentalna struktura je taka, da je gledalce (in tudi bralce) laže doseči s podtekstom kot s tekstom. Tako intervencijo si privoščim pri vsaki neangleški drami, ki jo režiram v Angliji.

Prav tako sem skušala izpostaviti humor – pod okriljem humorja Angleži laže sprejmejo resne in mračne teme. Gre za prevaro, ki pa je častna zaradi svojega namena. Pri tem smo imeli veliko veselja, saj se Flisarjev humor že naravno nagiba k tradiciji britanskega gledališča. Predstavo smo delali za občinstvo, ki je odraslo na dieti domačega absurdističnega humorja najvišjega ranga; za zahtevno, trdovratno občinstvo, ki bi ga izgubili v trenutku, ko bi posumilo, da mu skušamo soliti pamet. Če pa dosežeš, da med gledanjem reagirajo čustveno ali s smehom, začnejo misliti tako, kot želiš, da mislijo. To je za režiserja največji izziv – kako manipulirati z razmišljanjem gledalcev, ne da

Evald Flisar: *Jutri bo lepše*, Barons Court Theatre, London, 1994

bi ti ugotovili, da se manipulacija dogaja. To je hud boj. V trenutku, ko začutijo, da se jih z odra poučuje, kaj in kako naj mislijo, so dramatik, režiser in igralci začeli ta boj izgubljeni. Zato sem uvedla samo spremembe, za katere sem menila, da nam bodo zagotovile kolektivno zmago. Kar zadeva mojo osebno, režisersko vizijo, pa je zelo preprosta: ustvariti predstavo, ki bo nekaj pomenila določenemu občinstvu. V sebi vidim manjkajoči člen med dramatikom in občinstvom, in to je edina vizija, ki jo imam.

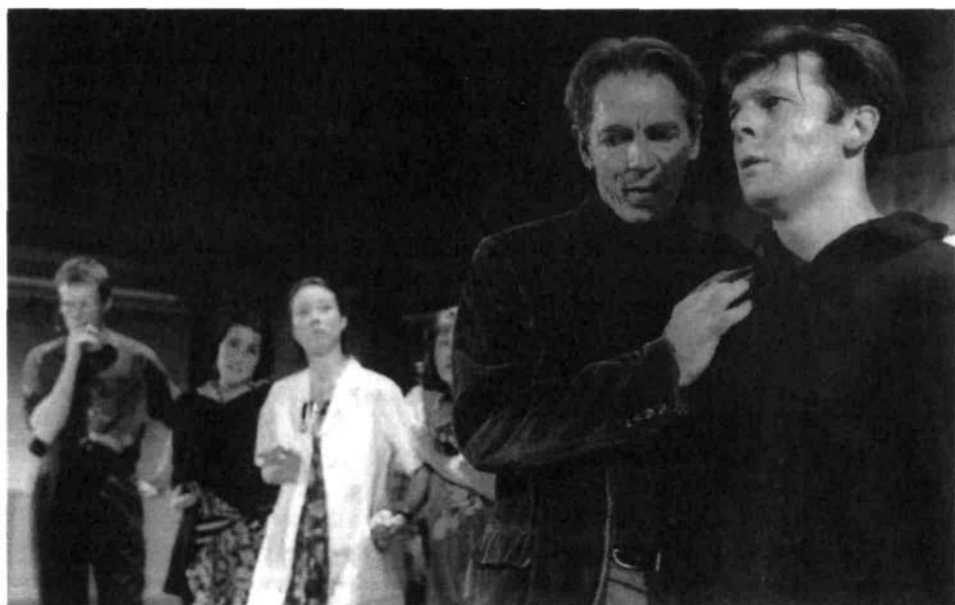
Londonsko občinstvo je sprejelo in razumelo igro bolje, kot sem si drznila pričakovati. Pozornost nikoli ni popustila, konstantno so bili intrigirani. Prijetno jih je presenetila tudi posebnost, da gledajo dramo, ki se spopada z resnimi temami na navidezno lahkoten način. Igrali smo proti stereotipom. Kar zadeva odziv kritike, pa je treba poudariti, da so britanski in predvsem londonski kritiki navadno toliko kruti, kot so po vsem svetu spoštovani. Le ko želijo pohvaliti predstavo v celoti, se jim ljubi napisati kaj dobrega o vsakem od sodelujočih posebej. Zato je bilo prijetno brati oznake, kot so "markanten primerek metaforičnega teatra izpod peresa enega vodilnih slovenskih dramatikov", "režiserka konsistentno demonstrira, da obvladuje svoje gradivo", "igralci imenitno krmarijo med globljimi temami drame in poleti komične domišljije".

Kar zadeva igralce in njihovo pojmovanje vlog, ki so jih interpretirali, pa moram reči, da so težave izvirale tako iz kompleksnosti drame kot tudi iz drugih oziroma drugačnih kulturnih konvencij, povezane pa so bile tako z liki kot s samo temo. Premagovali smo jih počasi, z diskusijo in tudi s prepiri. Sama imam to prednost, da sem živela v dveh različnih kulturah, zato sem zlahka "preklopila" iz ene v drugo. Igralci pa se neradi spopadajo s kompleksnimi igrami, niti če izhajajo iz njihove lastne kulture. Bojijo se, da zahtevam teksta ne bodo kos. Prav tukaj smo najmočneje začutili kulturne razlike. V zraku je visela napetost, vsake toliko je kateri od igralcev svoj tekst v obupu vrgel na tla. Ampak to je na vajah običajno. Prvi del vaj je bil torej problematičen in poln bojazni. Nekje na tretjini pa so igralci nenadoma dobili zaupanje v tekst. Zapora je padla, sprostil so se. Od takrat naprej so svoje dramske like izdelovali z zaupanjem in navdušenjem. V zadnji fazi je bilo ogromno smeha, energije in zabave, kar je nenavadno za tako kompleksno dramo.

Jutri bo lepše je tragikomedija, kar pri postavitvi predstavlja še poseben problem. Treba je plavati s tokom. Tragično ne sme biti preveč poudarjeno. Gledalci bi to doživeli kot žalitev. Vsi vemo, kaj pomeni izguba, kaj pomeni smrt – pri interpretaciji tragičnega je potrebna preprostost. Humor je tehnično dosti bolj zapleten, saj zahteva preciznost, izdelavo in pravo mero.

Res je večino dram najlažje uprizoriti v jeziku, v katerem so bile napisane, toda zakaj bi se zmeraj odločali za najlažjo varianto? Uprizoriti dramo v drugem jeziku je velik izziv tako za avtorja kot za režiserja. Nekatero dramo prestopijo mejo lažje kot druge, toda v vseh primerih je potrebno delo. Zdi se mi, da imajo drame, ki ne potujejo dobro, neko temeljno pomanjkljivost, pri čemer imam v mislih kvaliteto pisanja. Grške klasične drame, Shakespearove drame prestopijo vse meje. Seveda pa je tudi te potrebno reinterpretirati za vsako novo občinstvo.

Vesela sem bila izziva, ki ga je zame pomenila drama *Jutri bo lepše*. Medkulturne težave niso bile nič več kot uganke, ki jih je bilo treba rešiti. Vsekakor sem režirala drame, ki jih je bilo veliko težje prenesti v britanski kulturni kontekst. Toda če občinstvo doživi predstavo, pa naj jo doživi tako ali drugače, je drama potovala dobro in dosegla svoj cilj ne glede na to, po kakšnih poteh je prišla do njega. Če rezultat kljub vsem naporom prinese razočaranje, pa se zaradi tega ne obremenjujem preveč; taka je pač narava gledališkega posla. Režiranje prevedenih oziroma tujih iger je zmeraj povezano s tveganjem, še posebej v Veliki Britaniji, kjer pride na oder zelo malo dram, ki jih niso napisali domači avtorji. Toda to tveganje se splača sprejeti. Prenašanje dramskega teksta iz jezika v jezik, iz ene kulture v drugo, je kognitivni proces, ki je mentalno osvežujoč in koristen tako za gledališnike kot za občinstvo. Morebitne težave v zvezi s tem ne bi smele biti ovira, prej inspiracija.

Evald Flisar: *Kaj pa Leonardo?*, Sadlers Wells/Lilian Baylis Theatre, London, 1995

Spominjam se tudi londonske uprizoritve druge zelo uspešne Flisarjeve drame, *Kaj pa Leonardo?* Premiera pred polno dvorano v enem najstarejših in najuglednejših gledališč v West Endu, Sadlers Wells Theatre, je bila impresivna in sprejeta z ovacijami. Takrat sem bila samo gledalka, režirala jo je Janine Wunsche, tako da ne vem, kakšni so bili problemi interpretacije in prestavljanja literarne predloge v britanski kulturni kontekst. Toda kakršne koli težave so imeli ustvarjalci, so jih očitno dobro rešili, saj je bil rezultat izvrsten, prav takšne pa so bile tudi kritike.

Prevedla Saša Brajnik